

På jakt efter Vätös steniga historia

Operan. Riksdagshuset. Riksbanken. Många av Stockholms kända fasader är byggda av Vätögranit. I en ny bok skildrar Claes Lund och Karin Svahn öns många stenbrott.

Claes Lund är uppvuxen i Harg och flyttade tillbaka till Vätö för sju år sedan. Sedan dess har han forskat om öns historia. I den senaste boken skildrar han de många stenbrotten.

Bild: Anders Sjöberg

Spåren finns kvar. Djupa uthuggningar i det mörka berget vittnar om stenbrottens historia på Vätö.

– Man ser hur de har jobbat sig in i berget, säger Claes Lund och pekar mot Anneberg, ett av öns många stenbrott.

– Här bröt de råblock och här nere hade man räls, fortsätter han och visar mot stenmuren som löper norrut mot det som var företagets kontor. På andra sidan viken kantas strandlinjen också av sten.

– Där låg Björkängen, ett annat stenbrott. Naturen har tagit tillbaka, det börjar växa igen, säger Claes Lund.

Han började utforska öns steniga historia för tre år sedan. Resultatet har blivit boken Historien om Vätös stenhuggerier, där han tillsammans med Karin Svahn berättar om de stenbrott som växte fram på Vätö från det sena 1800-talet och framåt.

De större brotten, som Vätöberg, var redan omskrivna, men de små var betydligt mer okända.

– Det fanns många fler än jag trodde, jag hittade tjugo stycken på ön, säger Claes Lund.

Han beskriver arbetet som en stensafari, ett nyfiket sökande i historiens spår.

– Det var svårt att hitta en del av stenbrotten. Jag tog prover, fotograferade, letade och lade pussel.

Stenbrottens historia har en tydlig startpunkt. Bygget av Operan i Stockholm år 1892.

Norrtelje Mekaniska Stenhuggeri fick uppdraget att leverera sten och sökte sig ut mot kusten. På Vätö hittade företaget den speciella röda granit, som löper i ett stråk över ön.

Operan följdes av flera stora byggprojekt. Riksbanken. Riksdagshuset. Tändstickspalatset. Överallt användes den vackra rödgrå graniten.

Nya stenbrott startades på ön. Företagare och arbetare sökte sig dit, på jakt efter den eftertraktade stenen.

– Det vände upp och ner på allt. Tidigare var det ett bondesamhälle, nu växte tre helt nya samhällen upp, Norrviken, Söderviken och Karlsängen.

Många av företagen präglades av tvära kast, med affärer som gick upp och ner.

– Man fick ett jobb, då var det guld och gröna skogar. Men det fanns ingen större långsiktighet.

Stenbrotten hade sin guldålder under det tidiga 1900-talet, efter andra världskriget fanns bara JG Petterssons kvar. Det levde kvar till 1972, då det stängdes, för att öppnas igen några år senare av Berthold Karlsson.

I dag drivs Vätö stenhuggeri av Torbjörn Carlberg, som jobbar med allt från bänkskivor i Vätögranit till samarbeten med konstnärer.

– Det senaste stora projektet var utsmyckningen av Södra Länken, säger han.

Vätögraniten fortsätter sätta sin prägel på Stockholm.

Margaretha Levin Blekastad